

Giambattista Della Porta

Giambattista Della Porta (1535? – 1615), aka **Giovanni Battista Della Porta**, oli Itaalia õpetlane, polümaat ja dramaturg, kes elas Napolis teadusrevolutsiooni ja reformatsiooni ajal. Tema eluajal räägiti, et Napolis on kaks vaatamisväärsust – Pozzuoli kuumaveeallikad ja Giambattista Della Porta. Igatahes keiser Rudolfil ja Firenze hertsogil oli Napolis lausa saatkond, rääkimata Mantua hertsogist, kes ise Della Portat küllastama tuli. Della Porta oli lausa imetegija ja kohe-kohe tarkade kivi avastamas. Näiteks võis ta oma sõpradeks pidada Keplerit, Campanellat, Cesit ja Galileod.

Suurema osa oma elust tegeles ta teadusega. Ta sai hariduse koduõpetajatelt ja külalisteadlastelt. Tema kõige kuulsam teos on 1558. a ilmunud 20-köiteline *Magiae Naturalis* (Looduslik maagia). Selles teoses käsitleb ta okultismi, filosoofiat, astroloogiat, alkeemiat, matemaatikat, meteoroloogiat ja loodusfilosoofiat. Teda kutsuti ka saladuste professoriks.

Giambattista della Porta

Lapsepõlv ja noorus

Della Porta (nimetame teda siin nii) sündis väikeses Vico Equense linnakeses, mis asub umbes 20 kilomeetrit Napolist edelasse. Tema isa oli jõukas aadlik Nardo Antonio Della Porta. Della Porta ema oli õpetlase, Napoli arhiivide konservaatori Adriano Guglielmo Spadafora õde. Alates 1541. aastast oli Nardo Antonio keiser Karl V teenistuses,

Vico Equense

vastutades tsiviilkaebuste eest vikariaatidele. Keiser Karl V oli sel ajal Püha Rooma riigi keiser ja Hispaania kuningas ning tema impeerium ulatus läbi Euroopa Madalmaadeni, Austriasse ja Napoli kuningriiki. Nardo Antonio oli isegi kord laenanud kolm laeva Karl V le, mille tulemusena sai ta keisrilt 1548. aastal familiaari staatuse, mis tähendas, et ühelgi tribunali tema üle võimu ei olnud, välja arvatud Consiglio Collaterale ¹.

Nagu mitmed selle aja ülikud, kaotas ka Della Porta suguvõsa oma varandust, kui nad toetasid 1551. a edutat Hispaanivastast mässu, mida juhatas Salerno vürst Ferrante Sanseverino. Kuid Nardo Antonio sellest osa ei võtnud, mistõttu Hispaania asekuningas temalt privileege ära ei võtnud ja Della Porta vend Gian Vincenzo jäi oma kontorisse veel mitmeks aastaks.

Della Porta sünniaasta pole teada, rääkimata siis sünnikuupäevast. Gabrieli ja Duchesne paigutasid ta sünni aastate 1538 ja 1545 vahele. Nüüd on Gioacchino Paparelli esitanud olulisi argumente selle kohta, et Della Porta sünnikuupäev on 1535. aastal 3. oktoobri ja 15. novembri vahel. Ilmselt siin pole tegu Della Porta kehva mäluaga, vaid talle meeldis näidata end palju nooremana, et nii olla imelapsena kuulsusesäras.

Della Porta isal oli kolm maja Napolis ja selle ümbruses - üks neist, Due Porte, paiknes mägedes. Teine suurepärane maja oli Vico Equenses, Napoli lahe ääres Sorrentost kirdes. Täpselt pole teada, kuid arvatakse, et Della Porta sündis linnas Villa delle Pradelle majas. Ta oli Nardo Antonio ja ta abikaasa neljast pojast kolmas, kuid üks vanem vend suri noorena, nii et Della Portale jäi alles Gian Vincenzo ning noorem vend Gian Ferrante.

Hariduse mõttes oli tal parim lapsepõlv – tema isa oli haridusse uskuja ja selle usu pärandas isa ka oma lastele. Ta ümbritses end väljapaistvate inimestega

---

¹ Consiglio Collaterale oli Napoli asekuninga kõige tähtsam poliitiline ja juriidiline instrument. See asutati 1516. a, kui Napoli kuningriigi vallutas Ferdinand Katoliiklane, kes asendas vana Napoli kohtu nõukoguga, mis koosnes asekuningast ja viiest hispaania ja napoli juristist. Collaterale kaotati Bourboni Charles III poolt 1735. a ja asendati Camera Reale de Santa Chiara'ga (Santa Chiara Kuningliku Kojaga).

ning tema kodu muutus kohtumispaigaks intellektuaalidele nagu filosoofid, matemaatikud, poeedid ja muusikud. Kõige selle tulemusena oli nende kodu nagu akadeemia. Enamasti olid need kokkutulekud Nardo Antonio linnamajas, kuid kuumade ilmadega koguneti Villa delle Pradellesse. Kõik pojad olid andekad, eriti loodusteadustes ja matemaatikas, kuid tundsid suurt huvi ka kaunite kunstide vastu, kõige rohkem siiski muusika vastu. Eriti hästi tundsid nad end muusikateoorias.

Nad võtsid alati osa ka teadusdiskussioonidest. Kõik kolm venda võeti õppima eksklusiivsesse muusikaakadeemiasse *Scuola di Pitagorica*. Isa Nardo kasvas oma poegi ikka kui härrasmehi ja mõte sellest, et pojad võiksid oma annetega leiba teenima hakata, oli temast kaugel. Hoolimata sellest, et poistel erilist laulmisannet polnud, pidid nad laulmist õppima, sest see käis härrasmehe õpingute juurde. Samuti pidid nad õppima tantsima, ratsutama, osa võtma turniiridest ja mängudest ja muidugi olema alati elegantselt riietatud. Ja nii õppiski Della Porta nautima härrasmehe elu. Võiks arvata, et Nardo Antonio jälgis kõikide oma poegade õpinguid, kuid see polnud nii Della Porta puhul, keda kasvas Bernardino Rota ² andmetel emapoolne onu Adriano Guglielmo Spadafora. Kui aga Della Porta suunati eraõpetajate juurde, siis need olid meditsiini ja matemaatika alal juhtivad jõud Napolist. Üks neist oli Giovanni Antonio Pisano, kes pidas Napolis avalikke loenguid rakendusmeditsiinis ja kelle loenguid ilmselt ka Della Porta kuulas. Arvatavasti kuulas Della Porta ka Girolamo Cardano ³ loenguid, sest see teadlane reisis mööda Itaaliat ja tuli igas teda vastuvõtvas ülikoolis välja väga huvitavate ideedega.

Della Porta vanem vend Gian Vincenzo oli rohkem raamatukogu kui laboratooriumi teadlane ja eriti hästi tundis ta astroloogiat, ning ta õpetas Della Portale kõike, mida ta sellest teadis.

Noorem vend, Gian Ferrante, jagas vanemate vendade harrastusi, kuid ta suri enne, kui Portade perekond kuulsaks sai. Ta oli kogunud suurepärase kollektsiooni kristallist ja geoloogilistest näidistest, kuid kui Della Porta rahaline olukord halvenes, siis müüs ta oma noorema venna kollektsiooni maha.

Teadus

1563. a avaldas Della Porta raamatu *De Furtivis Literarum Notis* (e.k. Tähtede salajased sümbolid), mis käsitleb krüptograafiat ja kuhu ta koondas suure hulga erinevaid krüptograafilisi süsteeme. Raamatu kinkis ta isiklikult Hispaania kuningale Philip II, kui ta oli reisil Hispaaniasse. Selles kirjeldab ta

---

² Bernardino Rota (1508–1575), Napolis sündinud Itaalia poet ja draamakirjanik. Tema parimad poemid on abikaasa surma puhul kirjutatud 26 sonetti. Ta on kirjutanud ka kaks komöödiat, *Scilinguato* and *Strabalzi*.

³ Girolamo Cardano (1501-1576) on matemaatikuna tuntud selle poolest, et ta trükkis ära Scipione del Ferro ja Niccolò Fontana Tartaglia meetodi kuupvõrrandite lahendamiseks. Tavaliselt nimetataksegi selle meetodi valemeid Cardano valemeiks.

esimest korda digraafilist asendussifrit. Tuntud ameerika krüptograaf Charles L Mendelsohn kirjutab Della Portast, et see mees oli renessanssiaja väljapaistev krüptograaf. Võib-olla tollal oli paremaid, kes töötasid suure saladuskatte all, kuid nende hulgas, kelle töö on teada, kõrgub Della Porta kui hiiglane.

Della Porta leiutas ka viisi, kuidas kasutada mune salakirjas. Nimelt kirjutas ta munakoorele aine $KAl(SO_4)_2 \cdot 12H_2O$ ja taimede pigmentidest tehtud seguga teksti ning seejärel keetis munad. "Tint" lahustus vees ja adressaat purustas munakoore ning luges kalgandunud munavalgelt teksti maha.

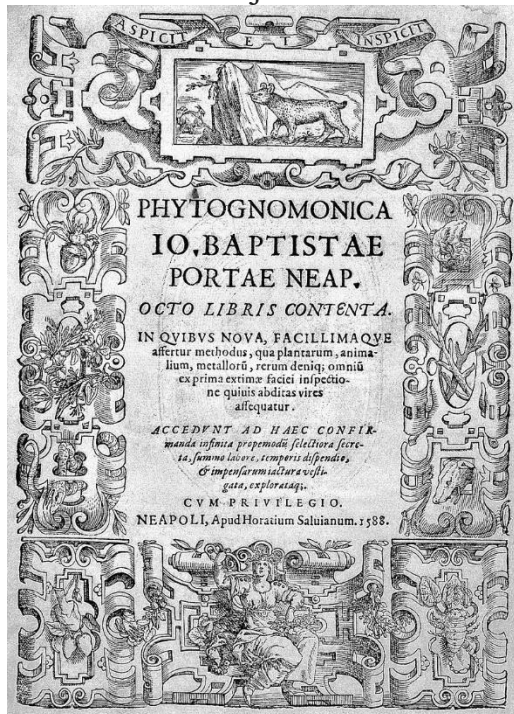
1566. a avaldas Della Porta raamatu *Arte del ricordare* (Meelespidamise kunst), kus ta selgitas, kuidas mnemoonilisi võtteid kasutada mälu parandamiseks. Kindlasti polnud Della Portal teadmata, et meelespidamise võtete täiustamine oli parajasti moes. Sellest raamatust selgub, et Della Porta mälu oli suurepärane mitte looduseannina, vaid tänu tema võimele andmeid kategoriseerida ja organiseerida. Della Porta rõhutas selles raamatus mälu ja eluloo vahelist tihedat sidet.

Raamat avaldati uuesti 1583.a itaalia keeles ja tõlgiti ka ladina keelde 1602. a nime *Ars Remiscendi* all.

Illustratsioon raamatust *De humana physiognomia* ...

1586. a avaldas Della Porta töö nägude uurimisest – *De humana physiognomonia libri III*. See Della Porta võib-olla kõige kuulsam töö innustas 18. sajandi šveitsi pastor Johann Kaspar Lavateri ja 19. sajandi kriminoloogi Cesare Lombrosot nägude uurimist ära kasutama kriminaalide püüdmiseks. Della Porta kirjutiste spekter oli väga lai, näiteks andis ta välja põllumajandusliku entsüklopeedia pealkirjaga *Villae*, aga samuti ka töid meteoroloogias, optikas ja astronoomias. Arvata kahekümne kolme aastasena avaldas Della Porta neljaköitelise raamatu *Magiae naturalis, sive de miraculis rerum naturalium*. Oma raamatus vaatles della Porta maailma, kui midagi sellist, millega loodusfilosoof saab manipuleerida teoreetiliste ja praktiliste katsete kaudu. Raamatus arutles ta demonoloogia, magnetismi ja *camera obscurat*. Della Porta kirjeldas seda kui seadeldist nõgusläätsuga. Kuigi ta ise polnud leiutaja, tema tööde populaarsus aitas selle seadme kohta käivaid teadmisi levitada. Ta võrdles inimsilma *camera obscura* läätsuga ja andis kergesti arusaadava näite, kuidas valgus toob kujutised silma. Della Porta kirjutas raamatu *Magiae naturalis* ladina keeles, kuid see tõlgiti hiljem prantsuse, itaalia ja saksa keelde, mistõttu muutus see laialt loetavaks ja della Porta ise väga uhkeks.

Raamatu *Phytognomonica* tiitelleht

Della Porta tahtis ka teleskoobi leiutamist enda nimele kirjutada, kuid suri enne oma teose *De telescopiis* valmimist, milles ta kavatses oma avastamist tõestada. Pealegi täiustas Galileo Galilei Lippershey poolt 1608. a Hollandis leiutatud teleskoobi.

1589. a kirjutas Della Porta vanast arvamusest, et küüslauk võib magneti mõju ära võtta, kui suurest eksitusest, mille ta katseliselt ümber lükkas. See oli üks varajasemaid näiteid selle kohta, kuidas vanade autorite seisukohti

ümber lükati katsete teel. Della Porta järeldust kinnitas ka kuulus inglise polümaat Thomas Browne.

Hilisemas elus kasvatas Della Porta haruldasi ning eksootilisi taimi. Tema töö *Phytognomonica* reastab taimed nende geograafilise asukoha järgi. Selles töös on esmakordselt juttu seente spooridest, mistõttu võib Della Portast rääkida kui esimesest mükoloogist. Tema eramuuseumi külastasid paljud reisijad ja see oli üks esimestest loodusajaloo muuseumidest. See inspireeris jesuiit Athanasius Kircherit alustama samasuguse muuseumi rajamist Roomas. 1584. aastaks oli algselt neljaköiteline teos *Magiae naturalis* kasvanud kahekümne köiteliseks. Kuues köide oli pühendatud *camera obscura*’le ja seitsmeteistkümnes köide sisaldas arutlusi optikast. Ta oli esimene, kes lisas *camera obscura*’le kumerläätsed. Kümnenendas köites kirjutas Della Porta, et nõugsläätsed lubavad inimesel selgesti kaugemale näha, kuna kumerläätsed jällegi näha lähemale paremini. Nii saab neid kasutada vastavalt kellegi vajadusele. Aga kui neid osavalt kasutada koos, siis võib selgesti näha nii lähedasi kui kauged objekte.

Selline kirjeldus võib jätta mulje, et Della Porta leiutas nii mikroskoobi kui teleskoobi. Päriselt see siiski nii ei ole, sest see kirjeldus on mitmeti mõistetav. Della Porta tegi küll katse ennast teleskoobi leiutajaks nimetada, saates kirja Galileole pärast seda, kui Galileo oli oma teleskoopi tutvustanud. Kuid see katse ei õnnestunud.

Esimesed teadusühingud

Della Porta asutas teadusühingu nimega Looduse saladuste academia (*Academia Secretorum Naturae*). See rühm, asutatud kunagi 1580. a paiku, on paremini tuntud kui *Otiosi* (Vaba aja mehed) ja see üks esimestest teadusseltsidest Euroopas, mille eesmärgiks oli looduse saladuste uurimine. Iga seltsi astuja pidi tõestama, et ta on avastanud midagi uut loodusteadustes. Nendel aastatel, kui Della Porta akadeemia tegutses, reisis ta palju Itaalias, Prantsusmaal ja Hispaanias, pöördudes alati tagasi oma mõisa Napoli lähedal, kus ta sai rahus töötada. Prantsusmaa ja Hispaanias viibides kohtus ta teadlastega, külastas raamatukogusid, ostis raamatuid niipalju, kui rahakott lubas ning otsis alati “looduse saladusi”.

Mingis ametis ta ei olnud, sest algul perekonna varandusest piisas nii elamiseks kui ka teaduslike katsete tegemiseks, rääkimata raamatute ostmiseks kuluvast rahast.

Tema huvid olid väga laialdased: põllumajandus, hüdraulika, sõjaline inseneriteadus, instrumendid, ja farmakoloogia. Ta avaldas 1606. aastal raamatu vee tõstmisest õhusurve abil. 1608. a avaldas ta raamatu sõjalises inseneriteaduses ja teise raamatu destillatsioonist. Ta täiustas *camera obscurat*.

See oli aeg, kus mitmed teadlased otsisid meetodit tavaliste metallide muutmiseks kullaks.

Üksvahe oli ta kindel, et ta leidis selle meetodi, kuid kodused tülid ja lakkamatud külaliste hordid tema kodus ei lasknud tal magada ning viisid ta masendusse, takistades nii teda oma meetodi katsetamist.

Kui kardinal d'Este kuulis Della Porta meetodist, siis käskis ta Della Portal otsekohe Roomasse sõita, et sellest meetodit ettekannet teha. Kuid kui Della Porta oli täiendavaid katseid teinud, siis selgus, et see meetod siiski kulda ei teinud. Della Porta pidi loomulikult Rooma sõitma ja kardinaliga kohtuma. See oli nende viimane kohtumine, sest kardinal suri 1587. a.

Innustatuna Della Porta raamatust *Magiae naturalis*, asutas Federico Cesi 1603. a Roomas *Accademia dei Lincei* ehk Ilveste akadeemia. Nimevalikul oli oluliseks kaalukeeleks ilveste hea nägemine, mille kohta tollal arvati, et ilvesed näevad asjade olemust ja isegi läbi seinte. Della Porta julgustas Cesit akadeemia rajamisel ja asutas 1610. a Ilveste akadeemia filiaali Napolis, saades ise selle presidendiks.

Eraelu

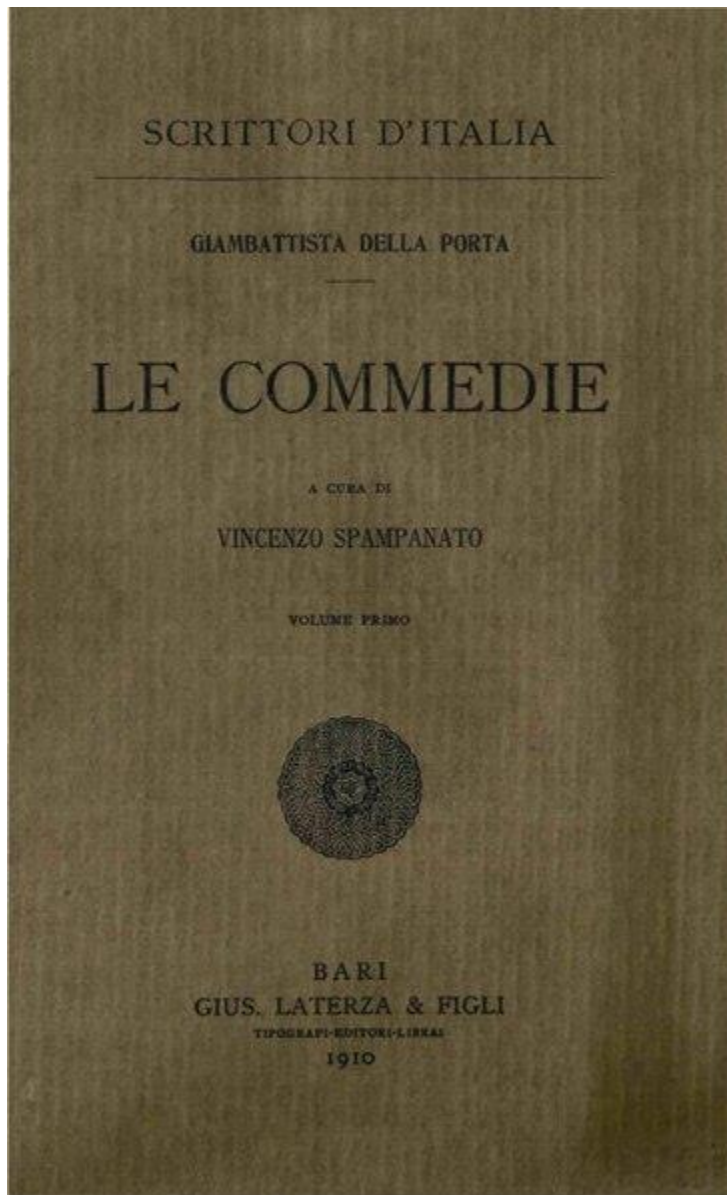
Uurijate arvates Della Porta abiellus enne neljakümneks saamist, kuna seitsmekümneselt olid tal täiskasvanud lapselapsed. Della Porta abikaasa kohta pole midagi teada ja arvatavasti suri ta noorelt. Kindlasti on teada, et neil oli tütar Cinzia, kes abiellus Alfonso di Constanzoga Pozzuolist. Francesco Colangelo oletas, et Cinzial oli vend ja õde, kes surid noorelt. Igatahes Della Porta testamendis on pärijatena märgitud Cinzia ja tema kolme poja, Eugenio, Filesio ja Leandro kõrval ka vennapojad ja tütred. Seega võib sellest testamendist järeldada, et kui Della Portal oli rohkem lapsi, siis ilmselt surid nad enne oma isa.

1586. a kirjutas Della Porta, et ta on õnnetu. Niisugusele märkusele võib olla kaks põhjust. Esiteks on teada, et Della Porta katuse all Via Toledol elasid vähemalt mingi osa aastast Della Portad, Spadaforad, de Gennarod ja di Constanzod, kelle omavahelised tülid ei aidanud kaasa Della Porta soovile elada rahus.

Aga teiseks on ju teada, et Della Porta tervis ei olnud tugev ja ta kannatas perioodiliselt palavikuhoogude käes. Ka tema neerude probleemid vanusega aina tugevnesid.

Lõppude-lõpuks ei aidanud sugugi kaasa ka religioosete ringkondade tsensuur, mis ennekoike väljendus selles, et ta pidi ootama litsentsi oma raamatute väljaandmiseks aastaid ja mõned raamatud jäidki ilmumata.

Draamakirjanik

Kahekümne ühest või kahekümne kolmest Della Porta näidendist on säilinud 17 näidendit – 14 komöödiat, üks tragikomöödia ja üks liturgiline draama. Kõik nad kuuluvad mitte tol ajal levinud *commedia del'arte* stiili, vaid vähem tuntud *commedia erudita* alla. Nende vahe on selles, et *commedia erudita*'s on terve tekst ette antud, kuna *commedia del'arte*'s näitlejad improviseerivad antud stsenaariumi raamides. Kuigi Della Porta näidendite karakterites ja *commedia del'arte* maskides on sarnasusi, siis Della Porta näidendites luuakse karakterid näidendi teksti kaudu, kuna maskid on kõikides *del'arte* näidendeis

ühesugused. Tema esimene komöödia oli *L'Olimpia*, mis avaldati 1589. aastal, kuid kirjutatud oli see arvatavasti 1550. a.

Üks Della Porta loodud kuju on *parasito* või *parassita* – täitmatu trikimees, kelle puuduv moraal lubab teha nalju, mis oleksid pidanud näidendi läbi kukutama, kuid kes suudab ootamatul kombel publiku enda poole võita. Parim sellise tegelase näide on Morfeo komöödias *La Fantasca* (Neiu).

Inkvisitsioon

1550. aastate keskel juhtus see, mida kirikule lähedal seisvad ringkonnad olid ammu kartnud – inkvisitsioon hakkas tundma huvi Della Porta vastu. Tõsi, see huvi polnud niivõrd jube nagu Campanella ja Giordano Bruno puhul, kuid see jättis tugeva jälje Della Porta edaspidisele elule. Mitte keegi ei tea täpselt, mis toimus. Ainuke pidepunkt on notar Joele sissekanne inkvisitsiooni tegevuse kohta 1580. a – “le repetitioni per Gio:battista Della Porta”. See sissekanne näitas, et vaadati üle Della Porta tunnistusi inkvisitsioonikohtus. Kohus ise pidi olema toimunud enne 1579. a novembrit, sest sel ajal Della Porta oli Roomas kardinal Luigi d’Este kutsel. Aga vahetu põhjus, miks Della Porta inkvisitsioonikohtu ette toodi, oli selles, et keegi naapollane, kellele oli Della Porta kasvav kuulsus maagina ja horoskoopide koostajana väga vastumeelt, oli Della Porta peale kaebanud. Tõepoolest, Della Porta ja ta vend Gian Vincenzo olid koostanud horoskoope ja nende ennustused olid teinekord kaunis täpsed. Rahva arvates ei saanud see sündida ilma okultsete teadmiste kasutamisetä. Della Porta kutsuti tribunalide ette nii Napolis kui Roomas ja võib-olla oli ta mõnda aega ka vangis. Napoli tribunal käskis tal oma akadeemia laiali saata ja edaspidi hoiduda keelatud praktikatega tegelemisest. Tribunal soovitas tal edaspidi tegeleda ainult näidenditega. Veider on see, et akadeemia laialisaatmise käsku pole siiani päevavalgele tulnud. Kuna tol ajal olid rahvamassid enamasti tõsised katoliiklased, siis Della Porta allavandumine inkvisitsioonile tundus inimestele igati normaalne.

Hoolimata karistusest pääsemisest jäi ta inkvisitsiooni valve alla kogu eluks ja mõningad tema teosed ei näinud inkvisitsiooni keelu tõttu ilmavalgust. Aga et ta üldse inkvisitsiooni kätte sattus, paneb ajaloolasi imestama, sest Della Porta oli kogu aeg võtnud osa jesuiitide heategevusest ja ta oli hakanud jesuiitide ilmalikuks vennaks.

Kardinal Luigi d’Este patronaaž

Aastate 1566 ja 1583 vahel ei publitseerinud Della Porta mitte midagi, kuid tema eksperimendid, mis nõudsid raha, jätkusid. Siis tuli Della Portale appi kardinal Luigi d’Este, kes oli alati teadlasi toetanud, ja kutsus novembris 1579 Della Porta Roomasse oma kaaskonda. Võib olla oli selle kutse taga tema suguvõsa sajand tagasi toimunud sõda paavstiriigiga Ferrara pärast, mistõttu Luigi d’Este paavstile ega tema inkvisitsioonile hea pilguga ei vaadanud. Pealegi oli d’Este ihuarst Teodosio Panizza laulnud talle kiidulaule Della Portast.

Della Porta võttis selle kutse heameelega vastu ja kiirustas Roomasse, sest lisaks protektsioonile ja rahale, lootis Della Porta leida võimalust saada positsioon paavsti õukonnas.

Kardinal d'Este andis kohe käsu paigutada uustulnuk Palazzo d'Estesse ja varustada ta vajaliku rahasummaga. Kardinali majordomo Tolomeo majutas Della Porta dr Panizza juurde. Panizza sai kohe aru, et Della Porta kiitmisega oli ta teinud ränga vea, sest Della Porta heitis magama kohe pärast lõunasööki ja tõusis enne kukke ja koitu ning hakkas kohe kärarikkaid eksperimente korraldama, samal ajal nõudes teistelt majalistelt absoluutset vaikust siis, kui ta töötab või magab. See kaebus ei sobinud kokku Della Porta sõprade arvamusega, sest nad tundsid teda kui hoolitsevat peremeest ja suurepäraselt vestlejat. Samal ajal tunti ka sellist Della Portat, kelle meeoleolud vaheldusid tihti ja ühel oma eluperioodil tahtis ta koos oma raamatutega asuda alaliseks elama inimtühjale Ponza saarele.

Ega see d'Este majas elamine nii hea polnudki, sest Tolomeo ei saanud aru, miks Della Porta peab saama igapäevaselt rohkem raha, kui tavalistele kaaskondlastele oli ette nähtud, siis 12 *baiocchi* ⁴.

Della Portat kiusas palavik kogu ta elu jooksul. Kui 1580. a augustis kutsus kardinal teda Veneetsiasse, siis palaviku tõttu ta sinna minna ei saanud. Aga kui oktoobri alguseks oli tervis paranenud ja Della Porta teele asus, siis kulus tal kaks kuud Veneetsiasse jõudmiseks! Kardinal, kes lootis kasutada Della Porta teadmisi astroloogias ja alkeemias, ei hakanud ka selle aja kohta küsimusi esitama.

Veneetsias hakkas Della Porta valmistama paraboolset peeglit ja suurt luupi, mille kohta arvatakse, et see võis olla teleskoop. Veneetsia oli kahtlemata õige koht optikaga tegelemiseks, sest seal sai kasutada professionaalseid klaasitöötlemise spetsialiste. Kuid teisest küljest, laguunide halb õhk põhjustas tal jälle palavikku, või vähemalt nii ta arvas. Ja kuigi ta süüdistas Veneetsia õhku, oli ta ometi väga vastu sellele, et patroon kutsus teda Ferrarasse, sest ta ei tahtnud oma saladusi läätsede lihvimisel teistele avaldada.

Pärast kohtumisi Torquato Tasso ja Battista Guariniga Ferraras hakkas Della Porta eksperimenteerima pöögipähklite õliga, mida ta kiitis ravimiks kõikide haiguste vastu. Kuid patroonid selle õli vastu huvi ei tundnud, sest neid huvitas vaid kulla saamine. Ja kui Della Porta ise arvas, et *lapis philosophorum* on tal käes, siis takistasid sajad küllastajad tal oma katseid lõpuni viia. Aga kui patroon käskis tal otsekohe Roomasse tulla tulemusi ette näitama, siis avastas Della Porta, et kiitlemine kulla saamisest oli enneaegne ja ta peitis ennast palava ilma ettekäände taha, ning jättis minemata.

---

⁴ Baiocco – Itaalia paavstiriikides kasutatud rahaühik. Selle mõõdud, kaal ja väärtus muutusid aja jooksul. Münt muutus aina õhemaks ja selle hõbedasisaldus vähenes pidevalt. Münt kadus käibelt Itaalia ühendamise ajal, 1861. ja 1870. a vahel, kui kasutusele võeti Itaalia liir, mis võrdus Prantsuse frangiga.

Kuigi kuld jäi tal saamata, taimekasvatust siiski õitses. 1583. a avaldas ta raamatu *Pomarium*, millele kohe järgnes *Olivetum*. Mõlemad raamatud leidsid tee tema põllumajandust kirjeldavasse raamatusse Villae, mis ilmus 1592. a. 1589. a külastas väljapaistev noor dominikaanlane Tommaso Campanella Napolit, kus teda tutvustati Della Porta perele. Kuid Della Porta ei jätnud oma kirjatöodes sellest mitte mingisugust märki, sest inkvisitsioon oli ta ära hirmutanud. Ilmselt tegi Della Porta targasti, sest kümne aasta pärast pandi Campanella 27ks aastaks vangi ketserluse ja Hispaania võimudele vastuhakkamise pärast Calabrias.

Della Porta patroon Luigi d'Este suri 1587. a ja kaks aastat hiljem andis Veneetsia inkvisitsioon Della Portale edasi Rooma kardinali Sanseverino käsu mitte midagi avaldada ilma Rooma Kõrge Tribunali otsese loata.

Tutvus Federico Cesiga

Uus etapp Della Porta elus algas alles 1603. aastal, mil ta kohtus 18-aastase tõsise teadusemehe Monticello markiis Federico Cesi'ga. Kuid vaevalt sai Cesi oma Ilveste akadeemiaga alustada kirjavahetust Della Portaga, kui tema isa, Acquasparta hertsog, selle keelas. Ilveste akadeemia läks ajutiselt laiali ja Cesi tuli Napolisse kirjeldama oma akadeemiat Della Portale. Selle kohtumise üheks tulemuseks oli see, et Della Porta kirjutas Ceside perekonna loo, millest praeguseks on säilinud lühike versioon. Kuid noort markiid huvitas Della Porta väga ja tema aitamiseks pöördus Cesi oma onu kardinal Bartolomeo poole palvega aidata Della Portat tema tööde avaldamisel. See palve tõesti mõjus. Siis hakkas Della Porta vastu huvi tundma Püha Rooma Riigi keiser Rudolph II, kes saatis oma saadiku Napolisse, et kutsuda Della Porta Prahasse, kus keisri palees olid sisse seatud laboratoorium ja observatoorium. Della Porta ei saanud seda kutset vastu võtta, kuid ta pühendas keisrile oma *Taumatologia*, milles Della Porta käsitles imesid.

Peab ütlema, et Rooma Tribunal soosis Della Porta komöödiate avaldamist. Nii ilmusid *La Sorella*, *L'Astrology*, *La Turca* ja *La Carbonaria* kõik 1604. aastal. Järgmine komöödia *Il Moro*, ilmus 1607. aastal. Sel aastal ei õnnestunud mõrtsukatel surnuks pussitada Della Porta head sõpra Fra Paolo Sarpit, mis muidugi Rooma Tribunali väga pahandas.

Kuigi see tegu võis Della Portat hirmutada, ei jätnud ta tribunalile vastumeelset inimeste käte ja jalgade kuju kaudu nende tuleviku ennustamist. Selleks sõlmis ta Napoli timuka Antonello Cocozzaga lepingu, et see talle teataks, millal ta ülespoodud kurjategijate laibad võllast maha võtab, et Della Porta saaks nende käsi ja jalgu uurida.

1610. a avaldas Della Porta Linceo nime all oma teose *Elementorum curvilineorum* uue väljaande, mille ta pühendas Cesile ja mille lisas väitis ta olevat lahendanud ringi kvadratuuri probleemi. Mis polnud muidugi tõsi.

Elu lõpuperiood

1609. a augustis demonstreeris Galileo Veneetsias oma teleskoopi. Kui Cesi sellest Della Portat informeeris, siis vastas vana teadlane, et tal oli see ammu leiutatud. Tegelikult see nii polnud, kuigi jah, ta oli oma raamatus *Magiae* 17. köite 10. peatükis teinud juttu kumer- ja nõgusläätsse kombinatsioonist. Kuigi Della Porta ise kaebles oma kirjutistes, et ta on vana ja ei jõua enam midagi teha, siiski jätkas ta draamateoste kirjutamist ja avaldamist. Nii sündis 1609. a *Chiappinaria*, 1611. a *Georgio* ja 1616. a *La Tabernaria*. Ning Della Porta ei jätnud ponnistusi oma raamatu *Taumatologia* avaldamiseks. Üks neist oli Ristija Johannese kabeli ehitamine endale indulgentsi saamiseks. Selle ta sai, kuid *Taumatologia* avaldamiseks litsentsi ta ei saanud.

Della Porta suri 4. veebruaril 1615 ja ta maeti San Lorenzo kirikusse. Della Porta teostest hinnatakse kõige tõsisemaks *De Refractione*’t, kuid isegi see ei anna põhjust nimetada teda optika isaks, sest ta ei lisanud midagi oma eelkäija Friedrich Risneri 1572. a ilmunud teoses *Opticae thesaurus* toodule. Ja tema parimateks näidenditeks peetakse *La Sorella*’t ja *Gli duoi fratelli rivali*’t. Della Porta elulookirjutaja Louise G. Clubb võrdleb teda Roger Baconiga ja ütleb, et tänapäeva lugeja hindab märksa vähem nende meeste teadustulemusi kui Baconi esseesid ja Della Porta näidendeid.

Kasutatud kirjandus

Clubb, L. G. *Giambattista Della Porta Dramatist*, Princeton Legacy Library, 2016.

https://en.wikipedia.org/wiki/Giambattista_della_Porta

<https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Porta/>

https://en.wikipedia.org/wiki/War_of_Ferrara